

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ІНСТИТУТУ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ФРАНЦІЇ

УДК 347.626.2

Регулювання відносин подружжя за допомогою шлюбного договору знайшло свій досить чіткий прояв у різних правових системах. Багато країн знають такий правовий інститут як шлюбний договір, однак серед вчених і навіть законодавців немає єдиної думки про необхідність існування цього правового інституту. Як і будь-яке інше явище, інститут шлюбного договору має ряд позитивних і негативних аспектів [1, с. 3-5].

Дослідження різних аспектів становлення та формування інституту шлюбного договору були предметом розгляду у вітчизняній та зарубіжній літературі таких науковців як М. В. Антокольська, І. В. Жилінкова, З.В. Ромовська, С. Я. Фурса, Т. О. Ариванюк, О.О. Ульяненко, Л.М. Пчелінцева, В.А. Рясенцева, О. А. Хазова, Л. Б. Максимович, А. В. Слепакова, С. Н. Бондов, А. А. Ігнатенко та інших вчених в сфері цивільного та сімейного права.

Метою написання статті є дослідження особливостей правового регулювання майнових відносин подружжя шляхом укладання шлюбного договору за законодавством Франції у порівнянні із законодавством України.

Відповідно до доктрини французького права шлюб представляє собою укладений у встановленій законом формі цивільний договір, що об'єднує чоловіка та дружину для спільного життя та надання взаємної підтримки. У Франції правовідносини між подружжям врегульовуються французьким цивільним Кодексом 1804 року (в подальшому ФЦК). В Титулі V книги III «Про шлюбний договір і про режими майнових відносин між подружжям» передбачається наявність правових норм, спрямованих на регулювання такого правового інституту як шлюбний договір та норми щодо режиму майнових відносин між подружжям (ст.1387-1581). У Франції законодавець пропонує на вибір подружжю, крім легального режиму спільності, ще декілька варіантів «типових» договірних режимів, розроблених з урахуванням ситуацій, які найчастіше зустрічаються.

Спільність (*communaute*) – приналежність майна обом з подружжя, але інколи цей термін використовується у французькому законодавстві для позначення самого майна, що знаходиться в сумісній власності. Режим спільності подружнього майна був започаткований саме у Фран-

ції Кодексом Наполеона 1804 року. Спільність, яка встановлюється при відсутності шлюбного договору чи шляхом простої заяви про те, що шлюб підпадає під режим спільності, підлягає правилам, закріпленим в ст.1401-1491 ФЦК. Зміни, внесені в систему спільності у Франції, в загальних рисах полягають у звуженні кола майна, що входить у спільність і в обмеженні права чоловіка на управління цим майном.

Спільне володіння сумісно нажитим майном (*la communauté réduite aux acquets*) – це правовий режим шлюбу, який укладається автоматично і його не потрібно спеціально посвідчувати у нотаріуса (тобто, він є безоплатним, а тому має певну перевагу). Цей режим, зазвичай, підходить більшості осіб, які вступають у шлюб, в його основному, базовому варіанті. Однак, при необхідності, заінтересовані особи можуть змінити такий статус і доповнити зміст шлюбного договору статтями, в яких обумовлюються певні додаткові умови. У вказаному режимі шлюбу кожен з подружжя залишається власником того майна, яке йому належало до шлюбу. Спільним вважається майно, набуте подружжям у шлюбі. Обидва з подружжя розпоряджаються ним на свій розсуд, однак при значних витратах або при набутті кредитних чи інших зобов'язань вимагається згода та підписи обох з подружжя. Один із подружжя не може без згоди іншого також розпоряджатися правами, що мають відношення до житла сім'ї та предметів його обстановки [2, с. 352].

Окрім випадків особистого майна, набутого до укладення шлюбу, решта боргів подружжя вважаються спільними і для їх погашення використовується все нажите спільно майно, незалежно від того, хто з подружжя створив борги та кредитні зобов'язання. У випадку припинення шлюбу кожен отримує в своє розпорядження особисте майно, яке належало йому до шлюбу, а спільно набуте майно ділиться порівно між подружжям.

У випадку смерті одного із подружжя його особисте майно та його частина у спільно набутому майні подружжя передається у розпорядження його спадкоємців. Тобто, інший з подружжя, згідно законодавства, не може вважатися спадкоємцем майна після смерті свого чоловіка (дружини). Тому, щоб уникнути такої ситуації, подружжя за домовленістю укладає шлюбний контракт, де може врегулювати майнові питання на свій розсуд, в тому числі і питання щодо спадкування. Однак, в тому випадку, коли особа бажає, щоб майно перейшло у випадку її смерті іншому з подружжя, але не бажає укласти шлюбний договір, то необхідно укласти договір дарування на користь іншого з подружжя, який підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню. Фактично, в даному випадку має місце спадковий договір, оскільки на відміну від українського

законодавства, яке визначає спадковий договір як двосторонній правочин, за яким одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача [3, с. 1071], французьке право визнає договори про спадкування у своєму власному майні як виняток з загального правила про спадкування за законом або за заповітом, при тому в досить обмеженому вигляді, а саме лише між подружжям, але навіть і так, що в них можуть брати участь й треті особи, якщо вони бажають надати своє майно подружжю або їх дітям (статті 1081, 1082 ЦК Франції). Цікаво, що ці договори навіть користуються своєрідним привілеєм (ст. 1094), а саме, безпосередньо за ним подружжя може передати одне одному як право власності (у випадку, якщо не залишать після себе дітей), так і узуфрукт (право користування, у випадку, коли залишилися діти або інші низхідні), стосовно майна, на яке розповсюджується режим законної частки. В цілому важко вести мову, про те, що ЦК Франції відзначає особливу природу спадкового договору. Скоріше за все, розглядається цей інститут виключно як акт дарування між живими особами [4, 137-140].

На противагу викладеному вище режиму шлюбу, що передбачає сумісне володіння нажитим майном, режим роздільного володіння майном (*la separation des biens*) повністю виключає поняття сумісного володіння чи користування ним, залишаючи кожному з подружжя ті права на майно, якими вони володіли до одруження. Тобто, кожен з подружжя зберігає всі права на належне йому майно, в тому числі на те, яке було придбане під час шлюбу. Значна кількість подружніх пар обирають зазначений режим шлюбу зважаючи на можливість виникнення боргів, оскільки в даному випадку кожен з подружжя несе особисту відповідальність за своїми боргами та кредитними зобов'язаннями, тобто інший з подружжя ніяким чином не ризикує своєю часткою майна. І, відповідно, при припиненні шлюбу майновий статус подружжя не змінюється. Якщо ж особа бажає, щоб чоловік (дружина) отримала належну їй частку майна, то, знову ж таки, необхідно укласти договір дарування, який підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню. Це пояснюється тим, що шлюбний договір про роздільне майно подружжя має наступний недолік: у випадку смерті одного з учасників цього договору все його майно ділиться між родичами – прямими і непрямыми спадкоємцями. А тому, передати таке майно іншому з подружжя можна лише за правом спадкування за заповітом, оскільки згідно «букви» договору майно померлого не стає власністю іншого учасника договору [5].

Наступний режим шлюбу – *la participation aux acquets*. Даний режим шлюбу рідко використовується, не надто відомий, а тому з цієї причини іноді неправильно розуміється та застосовується. Тут присутні моменти, які є привабливими для тих осіб, що укладають шлюбний контракт. Під час шлюбу це є режим роздільного володіння майном, тобто кожен на власний розсуд розпоряджається своїми доходами та здійснює управління своїм майном. У випадку припинення шлюбу здійснюється розподіл додаткової частини майна, яке було нажите під час шлюбу, при цьому до уваги не береться той факт, хто саме з подружжя працював і заробляв гроші чи одержав майно. Робиться це наступним чином: під час розірвання шлюбу майно кожного з подружжя оцінюється, потім з його загального майна вираховується його особисте майно (яке належало йому до шлюбу), з тим, щоб оцінити розмір вартості нажитого майна. І якщо майно іншого з подружжя виявиться більшим, то він повинен буде виплатити першому половину різниці між оціночною вартістю майна одного та іншого з подружжя [5].

Таким чином, французьке законодавство та практика надає подружжю широкий вибір можливостей щодо правового регулювання їх майнових відносин як в межах легально визначеного правового режиму, так і шляхом застосування договірної форми майна подружжя, а саме за допомогою шлюбного договору.

За французьким законодавством шлюбний вік визначається для чоловіків – 18 років, для жінок – 15 років (ст. 144 Цивільного Кодексу), однак оскільки особи цього віку визнаються неповнолітніми (до 21 року), то їх шлюб можливий лише за згодою батьків або інших визначених в законодавстві осіб [6, с. 550-551]. Тому, якщо шлюбний контракт укладають неповнолітні, то також необхідна згода на це їх батьків чи осіб, які їх замінюють. Оскільки сьогодні у Франції укладають одностатеві шлюби, то, відповідно, суб'єктами шлюбного договору можуть бути особи однієї статі. Не можуть бути суб'єктами шлюбного договору особи, шлюб між якими забороняється за французьким законодавством, наприклад, наявність близьких родинних зв'язків, свояцтво тощо [7, с. 211-213].

Закон врегульовує подружній союз стосовно майна лише за відсутності спеціальних домовленостей, які подружжя може укласти на свій розсуд, з тим, щоб домовленості не суперечили добрим звичаям (ст. 1387 Французького Цивільного Кодексу). Остання фраза про несуперечність добрим звичаям свідчить про те, що свобода встановлення умов в шлюбному договорі обмежена і повинна підпорядковуватися іншим нормативним правилам, що передбачені законодавством. Подружжя можуть

заявити у звичайному порядку, що вони бажають підпорядкувати свій шлюб одному з режимів, передбачених ФЦК.

Згідно ст.1394 ФЦК всі договори про майнові відносини між подружжям повинні укладатися перед нотаріусом в присутності і з одночасною згодою сторін чи їх представників. Тобто, кодекс наполягає на обов'язковій участі нотаріуса при укладенні шлюбного договору і підписання сторонами договору в присутності нотаріуса і, відповідно, одночасне посвідчення підписів сторін. При цьому сам факт укладення шлюбного договору повинен фіксуватися в свідоцтві про шлюб. Така вимога викликана необхідністю охорони різних підприємницьких відносин. Однак, захищаючи комерційні інтереси, законодавець навіть за відсутності відмітки про шлюбний договір у свідоцтві про шлюб, дозволяє подружжю заявити про наявність шлюбного договору і тим самим висловити ті чи інші правовідносини, які виникли на основі угоди з спільного законного режиму і підпорядкувати їх режиму, який передбачений шлюбним договором. Але у випадку відсутності достатніх даних про наявність шлюбного договору, тобто, наприклад, за відсутності помітки в свідоцтві про шлюб чи заяви подружжя, всі відносини подружжя з третіми особами будуть будуватися на основі законного режиму щодо їх майнових відносин. Більше того, французький законодавець в частині 4 ст. 1394 ФЦК ставить ще більші вимоги з метою захисту комерційних інтересів осіб. Встановлюється імперативна норма про публічне опублікування шлюбного договору, коли один з подружжя є комерсантом на момент укладення шлюбу чи навіть якщо він стає таким в майбутньому. Крім того, встановлюється й санкція за невиконання вказаної вимоги, а саме, якщо шлюбний контракт не буде опублікований, то до подружжя-комерсанта можуть бути застосовані ті міри покарання, що передбачені регламентами, які відносяться до торгових реєстрів [1, с. 54; 8, с. 91-92].

Всі ці положення без сумніву спрямовані на захист підприємницьких відносин, адже наявність інформації про належність майна тій чи іншій особі дозволяє захистити інтереси третіх осіб, які вступають в договірні відносини з кимось із подружжя, і це дозволяє забезпечити контрагентів від неможливості накладення стягнення на майно одного з подружжя, якщо виникне така необхідність.

Якщо в свідоцтві про шлюб вказано, що шлюбний договір не був укладений, то у відносинах з третіми особами подружжя буде вважатися таким, що перебуває у шлюбі, на який поширюється режим законної спільності, якщо тільки в угодах, укладених з цими третіми особами, подружжя не вкаже про наявність шлюбного договору. Угоди про май-

нові відносини між подружжям повинні бути заключені до укладення шлюбу і можуть породжувати наслідки лише з дня укладення шлюбу (ст. 1395 ФЦК).

У відповідності зі ст. 1497 ФЦК подружжя може в своєму шлюбному договорі за допомогою різного роду домовленостей, змінити режим законної спільності майна. Зокрема, вони можуть домовитися про те, що: 1) спільне майно буде складатися з рухомого майна та доходів; 2) на спільність не будуть поширюватися правила, що відносяться до управління спільним майном; 3) один з подружжя буде мати можливість вилучати з неї (спільності) певні речі в рахунок відшкодування збитків; 4) один з подружжя буде мати право на отримання визначеної частини спільного майна до його розподілу; 5) подружжю будуть належати нерівні частки; 6) між ними буде встановлена сумісна спільна власність [8, с. 91-92].

Правила про законну спільність застосовуються до всіх майнових відносин, що не стали предметом домовленості між подружжям. Таким чином, французьке законодавство не досить детально регулює питання шлюбного договору. Однак завдяки діючій практиці, яка склалася досить давно, це ніяким чином не відображається на правовому регулюванні даного правового інституту.

1. Жилинкова И. В. Брачный договор / Жилинкова И. В. – Х. : Ксилон, 2005. – 176 с.
2. Гражданское и торговое право капиталистических стран / Под ред. В. П. Мозолина, М. И. Кулагина – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1980. – 382 с.
3. Научно-практический комментарий Гражданского кодекса Украины / за ред. О.В.Дзери, Н.С.Кузнецовой, В.В.Луца.- Київ: Юрінком Інтер.- 2005.- с. 1071.
4. Васильченко В. Юридична сутність інституту спадкового договору та його місце в системі цивільного права / В. Васильченко // Право України. – 2003. № 6. – с. 137-140.
5. Стеценко О. Типові умови шлюбного контракту / О. Стеценко // Юридическая практика. – 2006. № 39.
6. Ануфриева Л. П. Международное частное право : Особенная часть : в 3 т. / Л. П. Ануфриева. - Москва. - Издательство БЕК, 2002. – Т. 2. - 656 с.
7. Фединяк Г.С. Міжнародне приватне право : Підручник / Г. С. Фединяк, Л.С. Фединяк. – Київ : Атіка, 2005.- 544 с.
8. Залесский В.В. Семейное право Российской Федерации и иностранных государств / В.В.Залесского. – Москва : 2004. – 310 с.

Oliylyk O.S.

The Institute of Marriage Agreement on the Legislation of France

The article deals with legal description of institute of marriage agreement on the legislation of France. The features of subject composition of marriage agreement, his conclusion and maintenance are analyzed.

Keywords: marriage, marriage agreement, legislation of France